

УДК 330.59:332.122

Т. Г. Савченко,

*канд. екон. наук,
доцент,*

Луганський національний університет ім. Т. Шевченка,

А. І. Куляк,

провідний економіст,

І. І. Куляк,

інженер,

Луганська філія

*Інституту економіко-правових
досліджень НАН України*

**РІВЕНЬ І ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ
ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Надано змістовне поняття рівня і якості життя населення. Визначено основні критерії і показники, що характеризують рівень і якість життя населення. Узагальнено зв'язок показників з якістю життя населення. Проаналізовано статистичні дані рівня і якості життя населення регіону.

Ключові слова: рівень життя, якість життя, критерії, показники, збалансований розвиток, регіон.

Підвищення рівня і якості життя населення є соціально пріоритетною метою держави. Засобом досягнення цієї мети на державному рівні виступає зростання ВВП і вдосконалення механізму

© Т. Г. Савченко, А. І. Куляк, І. І. Куляк, 2013

його розподілу на макро і мікро рівнях. Рівень і якість життя виступають як результат збалансованого економічного зростання, так і його умова.

Для характеристики рівня і якості життя використовуються різні показники: частні, натуральні, вартісні, інтегральні, причому є різні підходи з включення різних критеріїв, що характеризують окремі сторони життя населення [1; 2; 3; 4; 5]. Важливість оцінки і аналізу цих категорій полягає в тому, що вони використовуються для розробки і рішення поточних і стратегічних завдань підвищення рівня і якості життя населення. Тому потрібне подальше дослідження цього питання на основі аналізу показників про стан, динаміку, тенденції рівня і якості життя на регіональному рівні.

Мета статті — визначити критерії і показники, що характеризують рівень і якість життя населення, розглянути стан, динаміку, тенденції зміни показників, провести порівняльний аналіз показників рівня життя населення регіону з середніми показниками по Україні.

Слід розрізнити в термінологічному і змістовному понятті рівень життя і якість життя населення. Можна відмітити, що рівень життя — це показник, що відбиває добробут населення і сконцентрований в основному на підрахунку об'єму доходів громадян і міри задоволення базових потреб (їжа, одяг, ліки і так далі) і являється похідним економічного розвитку. У той же час показник якості життя є ширшим показником, який ґрунтується на показнику рівня життя (тобто доходах індивідуума), але й ще враховує цілий ряд показників задоволення різного роду потреб, це — охорона здоров'я, освіта, транспорт, зв'язок, комунікації, культурні заклади та інші, тобто вплив соціальних і екологічних факторів.

Рівень життя характеризує розвиток і міру задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб. Потреби людей різноманітні, у зв'язку з цим і різний набір потреб кожної людини для визначення міри задоволення потреб, фактичне споживання товарів і послуг співвідносять з мінімальними і раціональними стандартами їх споживання [2, 3, 5].

Зростання рівня життя населення створює можливості для поліпшення якості життя індивідуума, тобто його матеріальну базу. Слід зазначити, що умови, необхідні для поліпшення якості життя, не обмежуються рівнем споживання товарів і послуг. Якість життя включає також соціальні результати економічного розвитку: середню тривалість життя, рівень захворюваності, умови

і охорону праці, рівень доступності до освіти. Найважливішими складовими якості життя стають міра соціальної захищеності населення, поліпшення соціального середовища та ін.

Виходячи з вищевикладеного, необхідно відмітити, що рівень і якість життя населення служать критерієм збалансованого розвитку економіки регіону. У найбільш загальному вигляді ці критерії є показниками соціального розвитку. З економічної точки зору, рівень і якість життя, як міра ефективного розподілу обмежених соціально-економічних ресурсів регіону, показує, наскільки сучасна держава виконує свою основну функцію, тобто розподіляє обмежені ресурси. Але в ширшому розумінні соціально-економічного розвитку рівень і якість життя виступають мірою збалансованого розвитку різних сфер життя суспільства, у тому або іншому ступені впливаючи на життя окремого індивіда. У той же час оцінка рівня і якості життя населення є важливим показником оцінки конкретної соціально-економічної політики держави на різних його рівнях і основою для коригування залежно від потреб соціального розвитку. Важливого значення набуває оцінка цих критеріїв на регіональному рівні з метою визначення збалансованого розвитку регіону й ефективності регіональної соціально-економічної політики.

У результаті вивчення наукової літератури й узагальнення підходів авторів до оцінки рівня і якості життя населення було визначено основні критерії і показники (табл. 1–2).

До часткових показників рівня життя населення відносяться показники вживання окремих товарів і послуг на душу населення за соціальними показниками (натуральні та вартісні показники). Для отримання оцінки рівня задоволення конкретної потреби може використовуватись декілька показників. Так, наприклад, для характеристики задоволення потреби у продуктах харчування необхідні дані про кількість вживання людиною продуктів і їх калорійності для співставлення з науково-обґрунтованими нормами.

Вартісні індикатори відбивають витрати на задоволення конкретних потреб і їх динаміку. Ці індикатори можна групувати по видах потреб і по категоріях населення. Розрахунок цього показника дозволяє розглядати рівень і структуру споживання у взаємозв'язку з сукупним доходом населення і дає достатню характеристику задоволення особистих потреб, що свідчать про рівень збалансованості розвитку усіх складових економічного потенціалу та інших потенціалів.

Таблиця 1. Критерії і показники, що характеризують рівень життя населення

Критерії	Показники
Загальна сума грошових доходів населення	Заробітна плата, доходи від другої зайнятості, від реалізації продукції особистого підсобного господарства, дивіденди (за акціями та облігаціями) та інші
Реальні доходи населення	Визначення співвідношення загальної суми грошових доходів та індексу споживчих цін
Реальні доходи на душу населення	Визначення співвідношення реальних доходів населення і чисельності населення
Реальна заробітна плата робітників	Визначається співвідношенням номінальної заробітної плати робітників і індексом споживчих цін на товари і послуги
Диференціація доходів заробітної плати:	Характеризує соціальні зміни
розподілення населення по рівню середньодушових доходів	Визначається долею населення у визначених інтервалах грошових доходів на одну людину
розподіл робітників по рівню заробітної плати	Визначається долею (%) робітників у визначених інтервалах заробітної плати
Коефіцієнт диференціації заробітної плати	Співвідношення найбільшого і найменшого рівня заробітної плати по галузям регіону, професіям
Доля населення, доходи якого нижче прожиткового мінімуму	Населення з доходами нижче прожиткового мінімуму у загальній численності
Коефіцієнт направленості процесу розподілу населення по рівню доходу	Співвідношення чисельності населення з доходами нижче прожиткового мінімуму до чисельності з доходами високого достатку у розрахунку на 1000 тис. осіб

Таблиця 2. Критерії і показники якості життя населення регіону

Критерії і показники	Зміст
Індекс розвитку людського потенціалу	Розраховується як середньоарифметичне трьох індексів: очікуваної середньої тривалості життя, рівня освіти, ВРП на душу населення
Індекс інтелектуального потенціалу суспільства регіону	Характеризує рівень освіти населення і стан науки. Розраховується на основі часткових показників, що визначають рівень освіти населення, питома вага студентів, питома вага зайнятих в науці та науковому обслуговуванні в загальній чисельності зайнятості, питома вага витрат на науку
Соціально-демографічні індикатори	Тривалість життя, динаміка захворювань, динаміка народжуваності, динаміка смертності
Показники розвитку соціальної сфери	Частка витрат на освіту, охорону здоров'я, культуру, житлові умови

Основні критерії й показники, що характеризують якість життя населення, узагальнені в табл. 2.

У табл. 3 узагальнено критерії, які характеризують якість життя населення з урахуванням показників, що відбивають рівень життя населення, і визначено зв'язок показників з якістю життя.

Питома вага старого житлового фонду, концентрація доходів, бідність, рівень смертності немовлят, рівень злочинності, рівень безробіття — це ті фактори соціального потенціалу, що мають негативний вплив на якість життя населення і свідчать про незбалансованість розвитку.

У відповідності з вище викладеним підходом, де визначені критерії і показники, що характеризують рівень і якість життя населення (табл. 1–3), які розглядаються як основний результат, що характеризує збалансованість соціо-еколого-економічного розвитку регіону, виконано узагальнений аналіз зміни показників (табл. 4–6).

Результати аналізу зміни показників, що характеризують рівень життя населення Лу-

ганської області (табл. 4), свідчать взагалі про динаміку зниження темпів приросту цих показників у 2010 та 2011 роках до попереднього року в порівнянні з темпами приросту у 2005 р. по відношенню до 2004 р. У той же час у 2010 р., у порівнянні з попереднім 2009 р., зростає наявний дохід на 21,8 %, у 2011 р., у порівнянні з попереднім 2010 р., приріст знижується на 11,3 %, а в порівнянні з 2005 р. спостерігається зниження темпів приросту на 29,3 %. Відповідно у 2010 р., у порівнянні з 2009 р., зростають витрати населення на 12,1 % і витрати у розрахунку на одну особу на 12,1 %. У 2011 р., у порівнянні з 2010 р., темп зростання цього показника збільшується на 5,9 %. Зменшився індекс зростання наявного доходу на одну особу у 2010 р., у порівнянні з 2005 р., на 15,7 %, у порівнянні з попереднім роком зріс на 22,0 %, але у 2011 р., у порівнянні з 2010 р., темп зростання знижується на 11,6 %. Таким чином, як свідчить статистика, зберігається тенденція зростання аналізованих показників,

Економіка праці, соціальна економіка та політика

Таблиця 3. Узагальнення впливу окремих показників на якість життя

Критерії індексу 1	Показники 2	Вплив на якість життя 3	
		Зростання показника	Зменшення показника
Якість житлових умов населення:			
наявність комунікацій	Питома вага загальної житлової площі, обладнаної водопроводом	+	—
стан житлового фонду	Питома вага старого аварійного житлового фонду у загальній площі житлового фонду	—	+
забезпеченість населення житлом	Загальна площа житлових помешкань, які приходяться у середньому на одного мешканця	+	—
Обсяг і розподіл доходів:		Зростання показника	Зменшення показника
індивідуальні доходи	Відношення середньодушових доходів до прожиткового мінімуму	+	—
рівноправ'я у розподіленні доходів	Індекс концентрації доходів	—	+
відсутність бідності	Питома вага населення з грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму	—	+
міграційна привабливість регіону	Коефіцієнт міграційного приросту	+	—
виживаемість дітей до 1 року	Рівень смертності немовлят	—	+
безпека особистості	Рівень злочинності	—	+
тривалість життя при народженні	Середня очікувана тривалість життя при народженні	+	—
доступність робочих місць	Рівень безробіття	—	+

Таблиця 4. Наявні доходи та витрати населення [6; 7; 8]

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Наявний доход, млн грн	14308	17591	22786	31430	32670	41080	465984
Наявний доход у розрахунку на одну особу, грн	5900,9	7343,4	9620,0	13411,0	14071,6	17850,0	20589,0
Витрати населення, млн грн	12429	15803	21427	29852	31602	37278	46175
Витрати населення у розрахунку на одну особу, грн	5126,0	6597,0	9046,3	12737,7	13611,6	16198,0	20234,4

Таблиця 5. Динаміка індексів наявних доходів та витрат населення (відсотків до попереднього року, %) *

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Наявний доход	140,7	122,9	129,5	137,9	103,9	125,7	114,4
Наявний доход у розрахунку на одну особу	142,6	124,4	131,0	139,4	104,9	126,9	115,3
Витрати населення	136,4	127,1	135,6	139,3	105,9	118,0	123,9
Витрати населення у розрахунку на одну особу	138,2	128,6	137,1	140,8	106,9	119,0	124,9

* складено і розраховано за [6; 7; 8]

Таблиця 6. Співвідношення доходів населення Луганської області з середніми по Україні *

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Наявний доход у загальному обсязі по Україні, %	4,8	4,8	4,8	5,0	4,9	4,8	4,8
Наявний доход на одну особу, % до середнього рівня по Україні	93,2	94,5	95,0	97,8	97,9	96,6	96,9
Витрати населення у загальному обсязі по Україні, %	3,7	4,7	3,7	3,8	3,9	4,0	4,1
Витрати населення у розрахунку на одну особу, % до середнього рівня по Україні	71,3		73,1	74,2	77,0	79,1	81,3

* складено і розраховано за [6; 7; 8]

але темпи зростання в порівнянні з попередніми роками та з 2005 р., зменшуються (табл. 5).

Доходи населення Луганської області, у порівнянні з середніми в Україні, у 2010 та у 2011 роках залишаються незмінними в порівнянні з 2005 р. Відбулось збільшення витрат населення регіону, у порівнянні із середнім по Україні, на 2,1 %, у 2010 та у 2011 роках у порівнянні з попереднім роком відбувається збільшення на 2,2 %. Зменшується наявний доход на одну осо-

бу у 2010 р., у 2011 р. відбувається збільшення на 0,3 %. Збільшуються витрати населення у розрахунку на одну особу до середнього рівня по Україні у 2010 р., у порівнянні з 2009 р., на 2,1 %, у 2011 р. відносно 2010 р. на 2,2 % (табл. 6).

Проявляється також позитивна динаміка в регіоні по таким показникам, як зменшення диференціації грошових доходів і співвідношення доходів (грошових) найбільш, і найменш забезпеченого населення.

Висновки. Результати аналізу показників, що характеризують рівень та якість життя населення регіону, свідчать про динаміку їх зростання, але темпи зростання у порівнянні з попередніми роками не стійки, тобто проявляється тенденція їх зменшення. Результати аналізу цих показників, у порівнянні з середніми по Україні, свідчать про наявність збалансованого розвитку економіки регіону. Подальше дослідження цього питання потребує визначення основних чинників, що можуть підвищувати темпи економічного зростання й підвищення рівня і якості життя регіону.

Список використаних джерел

1. Бушуев В. В. Индексы социоприродного развития: Россия и мир / В. В. Бушуев, В. С. Голубев, В. П. Зволинский, А. М. Тарно // *Общественные науки и современность*. — 2008. — № 2. — С. 143–155.

2. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З. В. Герасимчук. — Луцьк : Надстир'я, 2001. — 528 с.

3. Горбунов Э. Сбалансированность структуры народного хозяйства (вопросы методологии) / Э. Горбунов // *Вопросы экономики*. — 1982. — № 4. — С. 102–112.

4. Гордієнко Т. М. Проблеми формування системи показників оцінювання економічної безпеки регіону / Т. М. Гордієнко, М. В. Мазнева // *Економіка та право*. — 2011. — № 2. — С. 57–61.

5. Социально-экономический потенциал региона: проблемы оценки, использования и управления / под ред. А. Н. Татаркина. — Екатеринбург : УОРАН, 1997. — 379 с.

6. Статистичний щорічник Луганської області за 2010 рік / за ред. С. Г. Пілієва. — Луганськ : Головне управління статистики у Луганській області, 2011. — 489 с.

7. Статистичний щорічник Луганської області за 2011 рік / за ред. С. Г. Пілієва. — Луганськ : Головне управління статистики у Луганській області, 2012. — 492 с.

8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2013 р.